

Rozdział II. Przestępstwa przeciwko wolności

Spis treści

	Nb
§ 9. Ujęcie przestępstw przeciwko wolności w polskich Kodeksach karnych (1932–1997)	1
§ 10. Bezprawne pozbawienie wolności (art. 189 KK)	11
I. Rys historyczny	11
II. Uwagi prawnoporównawcze	18
III. Obraz statystyczny przestępstwa pozbawienia wolności	26
IV. Analiza ustawowych znamion	27
1. Typ podstawowy	27
A. Przedmiot ochrony	27
B. Strona przedmiotowa	32
C. Podmiot czynu	57
D. Strona podmiotowa	58
2. Typy kwalifikowane	60
V. Zagadnienia zbiegu przepisów	66
VI. Wymiar kary	84
VII. Tryb ścigania	88
VIII. Specyfika pozbawienia wolności jako przestępstwa trwałego	89
§ 11. Handel ludźmi (art. 189a KK)	99
I. Uwagi prawnomiędzynarodowe	99
II. Rys historyczny	103
III. Uwagi prawnoporównawcze	110
IV. Obraz statystyczny przestępstwa handlu ludźmi	114
V. Analiza ustawowych znamion	115
1. Przedmiot ochrony	115
2. Strona przedmiotowa	116
3. Podmiot i strona podmiotowa	134
VI. Zagadnienia zbiegu przepisów	136
VII. Wymiar kary	137
VIII. Tryb ścigania	140
§ 12. Przestępstwo groźby (art. 190 KK)	141
I. Rys historyczny	141
II. Uwagi prawnoporównawcze	145
III. Obraz statystyczny przestępstwa groźby	154
IV. Analiza ustawowych znamion	155
1. Przedmiot ochrony	155
2. Strona przedmiotowa	156
3. Podmiot	174
4. Strona podmiotowa	176
V. Zagadnienia zbiegu przepisów	177
VI. Wymiar kary	181
VII. Tryb ścigania	184

§ 13. Przesłtępstwa stalkingu (nękania) i podszywania się (art. 190a KK)	191
I. Uwagi wstępne	191
II. Uwagi prawnoporównawcze	199
III. Obraz statystyczny przestępsłtw z art. 190a KK	204
IV. Analiza ustawowych znamion	205
1. Przesłtępstwo z art. 190a § 1 (uporczywe nękanie)	205
A. Przedmiot ochrony	205
B. Strona przedmiotowa	206
C. Podmiot i strona podmiotowa	216
2. Przesłtępstwo z art. 190a § 2 (podszywanie się pod inną osobę)	217
A. Przedmiot ochrony	218
B. Strona przedmiotowa	219
C. Podmiot i strona podmiotowa	224
3. Typ kwalifikowany (art. 190a § 3)	225
V. Zagadnienia zbiegu przepisów	227
VI. Wymiar kary	230
VII. Tryb ścigania	233
VIII. Wyniki badań empirycznych	234
§ 14. Przesłtępstwo zmuszania (art. 191 KK)	235
I. Rys historyczny	235
II. Uwagi prawnoporównawcze	239
III. Obraz statystyczny przestępsłtw zmuszania	240
IV. Analiza ustawowych znamion	242
1. Typ podstawowy z art. 191 § 1 KK	242
A. Przedmiot ochrony	242
B. Strona przedmiotowa	243
C. Podmiot i strona podmiotowa	265
2. Typ podstawowy z art. 191 § 1a KK	265
A. Przedmiot ochrony	265
B. Strona przedmiotowa	265
3. Podmiot i strona podmiotowa	265
4. Typ kwalifikowany	266
V. Zagadnienia zbiegu przepisów	272
VI. Wymiar kary	275
VII. Tryb ścigania	277
§ 15. Utrwalanie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej albo rozpowszechnianie takich treści (art. 191a KK)	278
I. Uwagi wstępne	278
II. Obraz statystyczny przestępsłtw z art. 191a § 1 KK	279
III. Analiza ustawowych znamion	280
1. Przedmiot ochrony	280
2. Strona przedmiotowa	281
3. Podmiot i strona podmiotowa	292
IV. Zagadnienia zbiegu przepisów	293
V. Wymiar kary	295
VI. Tryb ścigania	297
VII. Przesłtępstwo z art. 191a w świetle wyników badań empirycznych	297
§ 16. Zabieg leczniczy bez zgody pacjenta (art. 192 KK)	298
I. Uwagi wstępne	298
II. Uwagi prawnoporównawcze	307
III. Obraz statystyczny przestępsłtw z art. 192 KK	307
IV. Analiza ustawowych znamion	308
1. Przedmiot ochrony	308

2. Strona przedmiotowa	309
3. Podmiot	343
4. Strona podmiotowa	344
V. Zagadnienia zbiegu przepisów	345
VI. Wymiar kary	347
VII. Tryb ścigania	349
§ 17. Naruszenie miru domowego (art. 193 KK)	350
I. Rys historyczny	350
II. Uwagi prawnoporównawcze	354
III. Obraz statystyczny przestępstwa naruszenia miru domowego	358
IV. Analiza ustawowych znamion	360
1. Przedmiot ochrony	360
2. Strona przedmiotowa	362
3. Podmiot i strona podmiotowa	376
V. Zagadnienia zbiegu przepisów	379
VI. Wymiar kary	380
VII. Tryb ścigania	383

Literatura: Podręczniki, komentarze, prace zbiorowe: *I. Andrejew*, Kodeks karny. Krótki komentarz, Warszawa 1981; *tenże*, Nowy kodeks karny. Z rozważań nad projektem, Warszawa 1963; *tenże*, Prawo karne 1978, 1983, 1989; *Andrejew, Świda, Wolter*, KK z Komentarzem, 1973; *M. Antoniszyn, A. Marek*, Prostyucja w świetle badań kryminologicznych, Warszawa 1985; *J. Bafla*, Polskie prawo karne, Warszawa 1989; *J. Bafla, D. Egierska, I. Śmietanka*, Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 1980; *Bafla, Mioduski, Siewierski*, Komentarz KK, 1977, 1987; *J. Bardach* (red.), Historia państwa i prawa Polski, t. 2, Warszawa 1971; *R. Bartel*, Ochrona wolności osobistej na tle rozwoju państwowości anglosaskiej Brytanii (do roku 1066), Kraków 1965; *T. Biesaga*, Kodeks etyki lekarskiej, Medycyna praktyczna 2006, Nr 9; *I. Biezuńska-Malowist, M. Malowist*, Niewolnictwo, Warszawa 1987; *T. Bojarski*, Karnoprawna ochrona nietykalności mieszkania jednostki, Lublin 1991; *Bojarski*, Komentarz KK, 2016; *Bojarski, Giezek, Sienkiewicz*, Prawo karne, 2004; *T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk*, Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 2007; *M. Bojarski, W. Radecki*, Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 2006; *ciż*, Pozakodeksowe przepisy karne z komentarzem, Warszawa 1992; *K. Bralczyk*, Konwencje Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, w: Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie, pod red. *Z. Lasocika*, Warszawa 2006; *Buchala*, Prawo karne, 1989; *Buchala, Zoll*, Komentarz KK, cz. ogólna, 1994; *L. Chertok*, Hipnoza, Warszawa 1986; *O. Chybiński, W. Gutekunst, W. Świda*, Prawo karne. Część szczególna, Wrocław-Warszawa 1971, 1975; *Cieślak*, Polskie prawo karne, 1990; *K. Daszkiewicz-Paluszyńska*, Groźba w polskim prawie karnym, Warszawa 1958; *S. Dąbrowski, J. Pietrzykowski*, Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego. Komentarz, Warszawa 1997; *Z. Doda, A. Gaberle*, Dowody w procesie karnym, t. 1, Warszawa 1995; *D. Dudek*, Życie czy wolność pacjenta – konflikt wartości, praw skazanego i sumienia lekarza, w: Ecclesia et status. Studia in honorem prof. Josephi Krukowski. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej Profesora Józefa Krukowskiego, pod red. *A. Dębińskiego, K. Orzeszyny, M. Sitarza*, Lublin 2004; *K. Dunin*, Dawne mazowieckie prawo karne, Warszawa 1880; *Filar*, Komentarz KK, 2010; *tenże*, Lekarskie prawo karne, Kraków 2000; *tenże*, Przesłpstwa przeciwko wolności, w: Nowa Kodyfikacja Karna. Kodeks karny – Krótkie Komentarze, Warszawa 1997; *tenże*, Przesłpstwa seksualne w nowym kodeksie karnym, w: Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze, Warszawa 1997; *tenże*, Przesłpstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym, Toruń 1974; *M. Flemming, W. Kutzman*, Przesłpstwa przeciwko porządkowi publicznemu. Rozdział XXXII Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 1999; *L. Gapiak*, Hipnoza i hipnoterapia, Warszawa 1984; *Gardocki*, Prawo karne, 1998, 1999, 2009; *V.A. Gheorgiu*, Hipnoza, Warszawa 1984; *M.G. Giammarinaro*, Standardy Rady Europy w zwalczaniu handlu ludźmi, w: Handel ludźmi. Za pobieganie i ściganie, pod red. *Z. Lasocika*, Warsza-

wa 2006; S. Glaser, Polskie prawo karne w zarysie, Kraków 1933; Glaser, *Mogilnicki*, Komentarz KK, 1934; A. Gostyński, Obowiązek naprawienia szkody, Kraków 1999; Góral, Praktyczny komentarz KK, 2005; Górniok i in., Komentarz KK, t. 2, 2005; ciż, Komentarz KK, t. 3, 1999; taż, Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze, Warszawa 1999; Grześkowiak, *Wiak*, Komentarz KK, 2012; A. Gubiński, Przemoc jako forma działania przestępnego, Kraków 1966; Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu 2009, MSWiA, Warszawa 2009; *tenże*, Wyłączenie bezprawności czynu, Warszawa 1961; T. Hanausek, Przemoc jako forma działania przestępnego, Kraków 1966; Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski (red.), Historia państwa i prawa Polski, Warszawa 1971; Z. Kallaus, Przepęstwa przeciwko wolności w: Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze, Warszawa, z. 2; P. Kardas, Zasada ochrony wolności a odpowiedzialność za wymuszenie zwrotu wierzycelności, w: Prawnokarne aspekty wolności, pod red. M. Mozgawy, Kraków 2006; G. Kacisicki, A. Wiśniewski, Kodeks wykroczeń z komentarzem, Kraków 2004; J. Kędzierski, O właściwą treść i wykładnię przepisu regulującego przestęstwo zmuszania – art. 191 § 1 k.k., w: *Ius et Lex*, Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza, pod red. A. Dębińskiego, A. Grześkowiak, K. Wiaka, Lublin 2002; R. Kędziora, Odpowiedzialność karna lekarza w związku z wykonywaniem czynności medycznych, Warszawa 2009; J. Kilma, Prawa Hammurabiego, Warszawa 1957; M.L. Klementowski, U źródeł gwarancji wolności osobistej w średniowiecznych prawach europejskich, w: Państwo. Ustrój. Konstytucja, Lublin 1991; N. Kłaczyńska, Z problematyki zgody pacjenta na zabieg leczniczy, w: Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. 4, Wrocław 2000; B. Kolasieński, Samostanowienie pacjenta a odpowiedzialność karna lekarza, w: Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. Aleksandrowi Tobisowi, pod red. B. Janiszewskiego, Poznań 2004; Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, Sekcja Prawa Karnego, t. 5, z. 4, Warszawa 1930; Królikowski, *Zawłocki*, Komentarz, KK, cz. szczególna, t. 1, 2013; E. Krzymuski, Wykład prawa karnego (ze stanowiska nauki i prawa austriackiego), t. 2, Kraków 1902; R. Kubiak, Przepęstwo popełnione przez zaniechanie, Warszawa 1975; W. Kulesza, Demonstracja. Blokada. Strajk (granice wolności zgromadzeń i strajku w polskim prawie karnym na tle prawa niemieckiego), Łódź 1991; M. Kulik, Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym, Warszawa 2014; B. Kunicka-Michalska, J. Wojciechowska, Przepęstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i netykalności cielesnej. Rozdziały XXIII, XXIV, XXV i XXVII kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 2001; S. Kutrzeba, Dawne prawo sądowe w zarysie, Lwów–Warszawa–Kraków 1927; A. Lach, Karnopravna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości, Warszawa 2015; L. Lernell, A. Krukowski (red.), Prawo karne, Warszawa 1969; Makarewicz, Komentarz KK, 1932; W. Makowski, Kodeks karny obowiązujący tymczasowo w Rzeczypospolitej Polskiej na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego, t. 3, Warszawa 1922; *tenże*, Komentarz KK, 1933; *tenże*, Prawo karne. O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Warszawa 1924; *tenże* (red.), Encyklopedia podręczna prawa karnego, t. 2, Warszawa 1931; I. Malinowska-Kwiatkowska, Gwarancje wolności w ustawodawstwie średniowiecznych miast włoskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1980; M. Marczewski, Przepęstwa przeciwko wolności w kodeksie karnym z 1997 r. – obraz statystyczny, w: Prawnokarne aspekty wolności, pod red. M. Mozgawy, Kraków 2006; A. Marek, Komentarz KK, 2005, 2010; *tenże*, Prawo karne, 2006; *tenże* (red.), Prawo karne. Część szczególna, Wrocław–Warszawa 1975; *tenże* (red.), Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 1986; K. Marszał, Przedawnienie w prawie karnym, Warszawa 1972; Z. Młynarczyk, Fałszywe zeznania w polskim prawie karnym, Warszawa 1971; A. Mogilnicki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 1933; M. Mozgawa, Bezprawne pozbawienie wolności (analiza dogmatyczna i praktyka ścigania), w: W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci profesora Andrzeja Wąska, pod red. L. Leszczyńskiego, E. Skrętowicza, Z. Holdy, Lublin 2005; *tenże* (red.), Kodeks wykroczeń z komentarzem, Warszawa 2007, 2009; *tenże*, Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.), Lublin 1994; *tenże*, Odpowiedzialność karna za przestęstwo naruszenia

nietykalności cielesnej, Lublin 1991; *tenże* (red.), Pornografia, Warszawa 2011; *tenże*, Praktyczny komentarz KK, 2007, 2010, 2015; *tenże*, Zmiany w ujmowaniu przępstw przeciwko wolności w polskim prawie karnym, w: Problemy ewolucji prawa karnego, pod red. T. Bojarskiego, Lublin 1990; A. Muszyńska, Naprawienie szkody wyrządzonej przępstwem, Warszawa 2010; K. Nazar-Gutowska, Groźba bezprawna w polskim prawie karnym, Warszawa 2012; M. Nazar, Prawa rozwiedzionych małżonków do wspólnie zajmowanego mieszkania, Warszawa 1988; M. Nestorowiczem, Prawo medyczne, Toruń 1996; Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami, Warszawa 1997; I. Nowikowski, Terminy w kodeksie postępowania karnego, Lublin 1988; W. Patryas, Zaniechanie, Próba analizy metodologicznej, Poznań 1993; Peiper, Komentarz KK, 1936; M. Poźniak-Niedzielska, J. Szczotka, M. Mozgawa, Prawa autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2006; Projekt kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzający kodeks karny, Warszawa 1968; Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2015; ciż, Zobowiązania – część ogólna, Warszawa 2010; A. Sadowski, Przępstwo ciągle, Lublin 1949; M. Saffan, Prawo i Medycyna, Warszawa 1998; A. Sakowicz, Prawnokarne gwarancje prywatności, Kraków 2006; J. Sawicki, Błąd sztuki przy zabiegu leczniczym w prawie karnym, Warszawa 1965; *tenże*, Przymus leczenia, eksperyment, udzielanie pomocy i przeszczep w świetle prawa, Warszawa 1966; *tenże*, Przymus leczenia i eksperyment lekarski w świetle prawa, Warszawa 1964; J. Sitko, M. Dumkiewicz, Stalking na tle prawa karnego i cywilnego, w: Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie. Rights of personality in the XXI century. New values, rules, technologies, pod red. J. Balcarczyk, Warszawa 2012; J. Siuta, J. Wójcikiewicz, Hipnoza kryminalna, Kraków 1999; T. Smyczyński, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2005; A. Spotowski, Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przępstw, Warszawa 1976; R.A. Stefański, Prawnokarna ochrona miru domowego, w: Prawnokarne aspekty wolności, pod red. M. Mozgawy, Kraków 2006; T.K. Stepien, K. Stepien, Przępstwo zgwałcenia w świetle orzecznictwa, Bielsko-Biała 2000; M. Surkont, Przępstwo zmuszania w polskim prawie karnym, Gdańsk 1991; SPP, t. 11, 2009; System Pr. Kar., t. 4, cz. 2, 1989; M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego PWN, t. 1, t. 2, t. 3, Warszawa 1984; Śliwiński, Polskie prawo karne, cz. ogólna, 1946; *tenże*, Polskie prawo karne, cz. szczególne, 1948; Śliwowski, Prawo karne, 1979; Świda, Prawo karne, 1989; A. Tulczyński, Polskie lekarskie kodeksy deontologiczne, Warszawa 1975; S. Waltoś, Postępowania szczególne w procesie karnym, Warszawa 1973; J. Warylewski, Pornografia – próba definicji, w: Pornografia, pod red. M. Mozgawy, Warszawa 2011; *tenże*, Przępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Rozdział XXV Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 2001; Wąsek, Komentarz KK, t. 1, t. 2, 2006; *tenże*, Prawnokarna problematyka samobójstwa, Warszawa 1982; L. Wilk, Z problematyki tzw. norm intertemporalnych w prawie karnym. Wybrane zagadnienia, Problemy prawa karnego, Katowice 1990; M. Wiśniewski, Kilka uwag o zwalczaniu handlu ludźmi w dokumentach ONZ i Rady Europy, w: Handel ludźmi. Zapobieganie i ścigania, pod red. Z. Lasocika, Warszawa 2006; Wojciechowski, Komentarz KK, 1997, 2000; Wolter, Nauka, 1973; *tenże*, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 1947; *tenże*, Zarys, cz. ogólna, t. 1, 1933; D. Woźniakowska-Fajst, Prawne możliwości walki ze zjawiskiem stalkingu. Analiza regulacji prawnych w ustawodawstwie państw obcych oraz opinia o wprowadzeniu do polskiego porządku prawnego przepisów kryminalizujących to zjawisko, Warszawa 2009; B. Wróblewski, Przedmiot przępstwa, zamach i ochrony w prawie karnym, Wilno 1939; Z. Zaleski, Prawo do prywatności, w: Prawo do prywatności w perspektywie prawniczej i psychologicznej, pod red. I. Wiśniewskiego, Lublin 2001; H. Zgólkowa (red.), Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, t. 30, Poznań 2001; E. Zielińska, Definicja handlu ludźmi; projekt ustawowego uregulowania, w: Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu MSWiA, Warszawa 2008; *taż*, Zakaz handlu ludźmi w polskim prawie karnym, w: Handel ludźmi. Zapobieganie i ścigania, pod red. Z. Lasocika, Warszawa 2006; Zoll, Komentarz KK, cz. ogólna, t. 1, 2004; *tenże*, Komentarz KK, cz. szczególne, t. 2, 2008, 2013; *tenże*, Odpowiedzialność karna lekarza za niepowodzenie w leczeniu, Warszawa 1988.

Studia, artykuły, glosy: *T. Bojarski*, Zakres miejsc chronionych przy przestępcstwie naruszenia miru domowego, AUMCS 1970, Nr XVII; *M. Boratyńska*, Niektóre aspekty świadomej zgody pacjenta na leczenie na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego. Sprzeciw pro futuro, cz. 1, PiM 2007, Nr 2; *K. Buchala, L. Kubicki*, Sprawstwo pośrednie w polskiej nauce prawa karnego i orzecznictwie sądowym, SP 1988, Nr 1–2; *M. Budyn-Kulik*, Inna czynność. Analiza dogmatyczna i praktyka ścigania, Prawo w działaniu 2008, Nr 5; *tenże*, Komentarz do art. 190(a) Kodeksu karnego, teza. 2, Lex/el. 2012; *A. Bulsiewicz*, Narkoanaliza i hipnoza w procesie karnym, Prob. Praw. 1986, Nr 3; *Z. Czeszejko*, Kilka uwag na temat faktycznego wspólnego pożycia w prawie karnym, Pal. 1972, Nr 3; *K. Daszkiewicz-Paluszyńska*, Przepięstwa seksualne w świetle k.k. i medycyny sądowej, Prob. Krym. 1956, Nr 4; *taż*, Uwagi o przestępcstwach przeciwno wolności i godności człowieka w projekcie k.k., NP 1963, Nr 6; *R. Dębski*, Uwagi o przedmiocie ochrony prawno-karnej, ZNUŁ 1973; *T. Dukiet-Nagórska*, Stany konieczności w działalności lekarskiej, PiM 2005, Nr 19; *taż*, Świadoma zgoda pacjenta w ustawodawstwie polskim, PiM 2000, Nr 6–7; *D. Dziubina*, Prawny charakter zgody pacjenta na zbieg leczniczy w świetle art. 192 kodeksu karnego, CzPKiNP 2000, Nr 2; *D. Egierska-Miloszewska*, Nieobyczajny wybryk (art. 140 k.w. w teorii i praktyce), ZW 1979, Nr 4–5; *M. Filar*, Postępowanie lecznicze (świadczanie zdrowotne) w stosunku do pacjenta niezadowolonego do wyrażenia zgody, PiM 2003, Nr 5; *K. Garsta, P. Przygucki*, Stalking jako przestępcstwo – nowelizacja polskiego kodeksu karnego a doświadczenia prawodawstwa angielskiego, Wiedza Prawnicza 2011, Nr 2; *S. Glaser*, O usiłowaniu przestępcstw z zaniechania, Głos Sądownictwa 1935, Nr 4; *O. Górniok*, O pojęciu korzyści majątkowej w kodeksie karnym, PiP 1978, Nr 4; *T. Hanausek*, Kryminalistyczne aspekty hipnozy, Prob. Krym. 1966, Nr 9; *P. Hunerfeld*, Sprawstwo pośrednie i podżeganie w prawie karnym RFN, SP 1988, Nr 1–2; *B. Iwańska*, Warunki prawne dopuszczalności przeprowadzania eksperymentów medycznych, PiP 2000, Nr 2; *P. Kardas*, Zgoda pacjenta na zabieg leczniczy a problem odpowiedzialności karnej lekarza za niewypelnienie obowiązku zapobiegnięcia skutkowi, PS 2005, Nr 10; *K. Karzniczki*, Handel kobietami w świetle spraw karnych, Prok. i Pr. 2002, Nr 12; *J. Kędziński*, Stalking w polskim prawie karnym – de lege lata i de lege ferenda, Prok. i Pr. 2008, Nr 10; *M. Kondycka, S.M. Przyjemski*, Aspekt karnoprawny braku zgody pacjenta na zabieg medyczny, WPP 2008, Nr 2; *P. Kozłowska*, Poważna szkoda jako znamię przestępcstw z art. 23 ust. 1 i 24 ustawy z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, PS 2002, Nr 1; *R. Krajewski*, Przepięstwo utrwalania i rozpowszechniania wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności sekularnej, Prok. i Pr. 2012, Nr 5; *R. Kubiak*, Przypadki braku zgody uprawnionego jako przesłanki zabiegów leczniczych i nieterapeutycznych, SPE 2000, t. XII; *L. Kubicki*, Nowy rodzaj odpowiedzialności karnej lekarza (przepięstwo z art. 192 k.k.), PiM 2000, Nr 2, Nr 8; *tenże*, Przepięstwo popełnione przez zaniechanie, Warszawa 1975; *J. Kulesza*, Zgoda pacjenta na zbieg leczniczy a odpowiedzialność karna za nieudzielenie pomocy (art. 162 k.k.), PS 2007, Nr 5; *M. Kulik*, Prawnokarna ochrona wolności w wybranych państwach europejskich w ujęciu porównawczym, cz. 2, Warszawa 2016; *tenże*, Prawo do prywatności a karalność spowodowania lekkiego uszczerbku na zdrowiu za zgodą pokrzywdzonego, Prok. i Pr. 1999, Nr 10; *M. Kuryłowicz*, Paul. D. 47, 10, 26 i obyczajowo-prawne zagadnienia rzymskiej iniiurii, AUMCS 1984, Nr XXXI, Sectio G; *B. Kurzępa*, Inna czynność seksualna jako znamię przestępcstw, Prok. i Pr. 2005, Nr 5; *A. Lach*, Kradzież tożsamości, Prok. i Pr. 2012, Nr 3; *K. Laskowska*, Handel ludźmi jako problem prawny i kryminologiczny, WPP 2004, Nr 2; *J. Leszczyński*, O projektach reformy przepisów dotyczących przestępcstw seksualnych, PiP 1992, Nr 2; *A. Liszewska*, Problem zgody pacjenta jako dylemat aksjologiczny, PiM 1999, Nr 1; *taż*, Zgoda pacjenta na zabieg leczniczy, PiP 1997, Nr 1; *A. Michalska-Warias, K. Nazar-Gutowska*, Prawnokarne aspekty nękania w polskim prawie karnym, SIL 2010, Nr 14; *M. Mikołajczyk*, Podstawowe gwarancje praw oskarżonego w procesie karnym po Konstytucji 3 maja, PNUŚ 1989, Nr 1024; *tenże*, Z badań nad zagadnieniami nietykalności osobistej w okresie Sejmu Czteroletniego, PNUŚ 1988, Nr 950; *M. Mozgawa*, Kilka uwag na temat przestępcstwa utrwalania wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej (art. 191a k.k.), w: Nauki penalne wobec szybkich przemian socjo-kulturowych. Księ-

ga jubileuszowa Profesora Mariana Filara, pod red. *A. Adamskiego, P. Chrzczonowicza, M. Le- ciaka*, Toruń 2012; *tenże*, Niektóre zagadnienia przedmiotowej strony przepęstwa pozbawienia wolności, AUMCS 1993, Nr XL; *tenże*, Opinia w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk sejmowy Nr 3553); *tenże*, Znamię „szczególnego udrczenia” z art. 165 § 2 k.k. w świetle badań empirycznych, AUMCS 1995, Nr XLII, Sectio G; *M. Mozgawa, M. Budyn- -Kulik*, Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nekania, Warszawa 2012; *M. Mozgawa, M. Kanadys-Marko*, Zabieg leczniczy bez zgody pacjenta (art. 192 k.k.), Prok. i Pr. 2004, Nr 3; *M. Mozgawa, M. Kulik*, Zmuszanie przy zastosowaniu przemocy pośredniej – art. 191 § 1a k.k., artykuł w druku; *M. Mozgawa, M. Kulik, A. Szczekala*, Przepęstwo uprowadzenia lub zatrzy- mania małoletniego lub osoby nieporadnej – art. 211 k.k. (ze szczególnym uwzględnieniem tzw. uprowadzeń rodzicielskich), PwD 2013, Nr 16; *M. Mozgawa, K. Nazar-Gutowska*, Utrwala- nie lub rozpowszechnianie wizerunku nagiej osoby – art. 191a k.k. (analiza prawno-karna i prak- tyka ścigania), PwD 2014, Nr 19; *B. Namysłowska-Gabrysiak*, Ratyfikacja konwencji Rady Eu- ropy z 3.5.2005 r. w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi – znaczenie i skutki, w: Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu, MSWiA, Warszawa 2009; *K. Nazar-Gutowska*, Pojęcie i rodzaje groźby w prawie karnym i innych działach prawa stosowanego, PS 2007, Nr 9; *S. Niem- -czyk, A. Łazarska, K. Niemczyk*, O granicach zgody pacjenta na czynność medyczną podwyższo- nego ryzyka, PiM 2007, Nr 4; *Z. Papierkowski*, Sprawstwo pośrednie jako postać przepęstwa, RPEiS 1966, Nr 3; *L. Paprzycki*, Przemoc przemocy nierówna, Rzeczp. z 14.4.1999 r.; *F. Rado- -niewicz*, Przepęstwo handlu ludźmi, Prok. i Pr. 2011, Nr 10; *S. Rutkowski*, Zgoda na zabieg lecz- niczy w ujęciu art. 192 k.k., Prok. i Pr. 2000, Nr 2; *A. Sakowicz*, Opinia o zmianie ustawy – ko- deks karny (druk Nr 3553); *tenże*, Przepęstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych, Prok. i Pr. 2006, Nr 3; *J. Sieńczyło-Chlabicz*, Prawo do wizerunku a komer- cjalizacja dóbr osobistych, PiP 2007, Nr 6; *M. Surkont*, Groźba spowodowania postępowania kar- nego jako postać groźby bezprawnej w polskim prawie karnym, Pal. 1993, Nr 9–10; *tenże*, Tzw. karalna samowola w ramach przepęstwa zmuszania, NP 1987, Nr 9; *tenże*, Zapowiedź rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci jako postać groźby bezprawnej, NP 1989, Nr 5–6; *tenże*, Zmuszanie z art. 167 k.k. w związku z innymi przepęstwami, Pal. 1988, Nr 10; *I. Śmie- -tanka*, Przepisy wprowadzające nowy kodeks karny, cz. 1, NP 1968, Nr 12; *K. Wala*, Wykonanie zabiegu leczniczego bez zgody pacjenta (art. 192 k.k.) – uwagi de lege lata oraz postulaty de lege ferenda, WPP 2015, Nr 3; *J. Warylewski*, Karalność handlu żywym towarem w świetle no- wego kodeksu karnego, Pal. 2000, Nr 7–8; *J. Wawrowski*, Przepęstwa z użyciem przemocy – przemoc, a przemoc wobec osoby, PS 2007, Nr 6; *T. Wiwatowski, U. Chmielewska, A. Karnas*, Prawo wyboru metody leczenia – stanowisko Świadców Jehowy w sprawie transfuzji krwi, PiM 1999, Nr 4; *M. Wýsocki*, Przemoc wobec osoby w rozumieniu art. 191 k.k., Prok. i Pr. 1999, Nr 3; *E. Zielińska*, Powinności lekarza w przypadku braku zgody na leczenie oraz wobec pacjen- ta w stanie terminalnym, PiM 2000, Nr 5; *F. Zoll*, Granice legalności zabiegu medycznego, PiM 1999, Nr 1;

Literatura obcojęzyczna: *G. Arzt, U. Weber*, Strafrecht 2, Besonderer Teil, LH 1: Delikte gegen die Person, Bielefeld 1988; *H. Blei*, Strafrecht, II Besonderer Teil, München 1983; *R. Bloy*, Freiheitsberaubung ohne Verletzung fremder Autonomie? Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 96 Band, 1984; *P. Bockelmann*, Strafrecht. Besonderer Teil 2, Delikte gegen die Person, München 1977; *E. Dreher, H. Tröndle*, Strafgesetzbuch und Nebengesetze, München 1985; *A. Eser*, Strafrecht III, Schwerepunkte: Delikte gegen die Person und Gemeinschaftswerte, Mün- chen 1981; *E. Foregger, E.E. Fabrizio*, Strafgesetzbuch. StGB samt ausgewählten Nebengesetzen. Kurzkomentar, Wien 2006; *A. Foregger, E. Serini*, Strafgesetzbuch. Kurzkomentar, Wien 1988; *R. Frank*, Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, Tübingen 1931; *F. Geerds*, Zur Kriminologie der Freiheitsdelikte, Taschenbuch für Kriminalisten, Band 17, 1967; *K. Geppert, R. Bartl*, Probleme der Freiheitsberaubung, insbesondere zum Schutzgut des P 239 StGB, Juri- stische Ausbildung 1985, Nr 4; *K.H. Gössel*, Strafrecht, Besonderer Teil, Band 1, Delikte gegen

immaterielle Rechtsgüter des Individuums, Heidelberg 1987; *E. Horn*, Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band II, Besonderer Teil, Neuwied/Frankfurt 1990; *W. Joecks*, Studienkommentar STGB, München 2010; *J. Kohler*, Fährlassige Freiheitsberaubung, Eine Lücke des Strafgesetzbuchs, Goldammers Archiv für Strafrecht, Band 57, Berlin 1910; *K. Lackner*, Strafgesetzbuch, München 1985; *P. Lang*, Frankfurt am Main 2001; Materialien zur Strafrechtsreform, 2. Band, Rechtsvergleichende Arbeiten, Bonn 1955; *R. Maurach, F.C. Schroeder*, Strafrecht. Besonderer Teil, Teilband I: Straftaten gegen Persönlichkeit– und Vermögenswerte, Heidelberg–Karlsruhe 1977; *G. Meyer-Greahards*, Sexueller Mißbrauch, Entführung und Freiheitsberaubung bei Bewußtlosigkeit des Opfers – BGHSt 25, 237, Jusristische Schulung, 1974, Nr 9; *H. Otto*, Grundkurs Strafrecht, Die einzelne Delikte, Berlin–New York 1991; *J.M. Polak*, The roman conception of the inviolability of the house, w: Symbolae ad Jus et Historiam Antiquitatis pertinentes Julio Christiana van Oven Dedicatae (Symbolae van Oven). Ediderunt *M. David, B.A. Van Groningen, E.M. Meijers, E.J. Brill*, 1946; *G. Polay*, Iniuria types in Roman Law, Budapest 1986; *K. Sarodnick*, Die Freiheitsberaubung nach dem Amtlichen Entwurf eines Allgemeinen Strafgesetzbuchs von 1927, Breslau 1932; *K. Schäfer*, Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar, Berlin–New York 1989; *P. Schmid*, Die Freiheitsberaubung, Kriminalistik 1977, Nr 8; *E. Schmidhäuser*, Strafrecht, Besonderer Teil, Tübingen 1983; *E. Schmidt*, Die Nötigung als selbständiger Tatbestand und als Tandbestandselement im Strafgesetzbuch, Bern 1989; *K. Schwaighofer, Ch. Bertel*, Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Wien 1991; *G. Simson, F. Geerds*, Straftaten gegen die Person und Sittlichkeitsdelikte in rechtsvergleichender Sicht, München 1969; *G. Stratenwerth*, Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil. Straftaten gegen Individualinteressen, Bern 1983; *W. Stree*, Strafgesetzbuch. Kommentar, München 1989; *M. Teuber*, Die Bedrohung – § 1 241 StGB. Strafrechtliche Reaktionsmöglichkeiten auf eine Drohung im Sinne des § 241 I StGB; *S. Trechsel*, Schweizerisches Strafgesetzbuch. Kurzkommentar, Zürich 1989; *J. Wessels*, Strafrecht, Besonderer Teil 1, Schwerepunkte, Heidelberg 1986.

§ 9. Ujęcie przęstępstw przeciwko wolności w polskich Kodeksach karnych (1932–1997)

- 1 W Kodeksie karnym z 1932 r. w Rozdziale XXXVI zatytułowanym „Przesłępstwa przeciwko wolności” znalazło się jedynie pięć typów przęstępstw: pozbawienie wolności (art. 248), handel niewolnikami (art. 249), groźba karalna (art. 250), wymuszenie (art. 251) oraz najście domu, zwane naruszeniem miru domowego (art. 252). Generalnie, za przedmiot ochrony prawnej w całej wyżej wymienionej grupie przęstępstw uznano wolność osobistą jednostki, z jakiej korzysta ona w granicach panującego w społeczeństwie ładu prawnego.
- 2 Stwierdzono, iż wolność ta może być rozumiana dwojako:
 - 1) jako wolność fizyczna, wolność poruszania się, przenoszenie się z miejsca na miejsce;
 - 2) jako wolność moralna, wolność rozporządzania swoimi dobrami, korzystania lub niekorzystania z praw, przedsiębrania takich czy innych czynności¹.
- 3 Jednak w obu ww. przypadkach wolność osobista może być przedmiotem przęstępstwa tylko wtedy, gdy zachowanie przęstępcze jest skierowane przeciwko niej. A zatem, wola człowieka (jako objaw wolności) tylko wtedy korzysta z ochrony, gdy zgodna jest

¹ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, Sekcja Prawa Karnego, t. 5, z. 4, s. 193.

z porządkiem prawnym i dotyczy tylko tych dóbr człowieka, którymi może on swobodnie dysponować². W przypadku zaś, gdy dochodziło do związku między naruszeniem takiej decyzji a innymi dobrami osobistymi lub majątkowymi uznawano, że za podstawę kwalifikacji winno się przyjmować to inne dobro szczególnie. I tak np. naruszenie wolności dysponowania majątkiem uznawano za zamach na mienie, naruszenie swobody dysponowania życiem płciowym – za zamach na wolność płciową³. Tak więc Rozdział XXXVI KK z 1932 r. jednoznacznie obejmował jedynie tę grupę zamachów na dobra osoby, w przypadku których wolność fizyczna lub moralna stanowi dobro dominujące i nie może być uważane za uzupełnienie (czy część składową) innego naruszonego dobra prywatnego lub publicznego. Konsekwentnie zatem pozostawiono poza Rozdziałem XXXVI takie przestępstwa jak zgwałcenie (art. 204), czyn nierządny z osobą niepoczytalną czy osobą poniżej 15 lat (art. 203), czyn nierządny z nadużyciem zależności (art. 205). Wszystkie te przestępstwa znalazły się w Rozdziale XXXII zatytułowanym „Nierząd”. Przez czyn nierządny rozumiano wszelkie zachowania skierowane na zaspokojenie popędu płciowego w sposób inny niż ten, który wyznacza społeczeństwo, dobrze zorganizowane pod względem czystości obyczajów⁴. Oczywiście, czynności nierządne same przez się nie były przestępstwami według KK z 1932 r., a stawały się nimi dopiero przez dodanie pewnego czynnika; czy to działania wbrew woli innej osoby (art. 204), czy działania z chęci zysku (przy czynnie nierządnym osób tej samej płci – art. 207), czy to działania publicznego (art. 213) lub z osobami z najbliższej rodziny (art. 212). Z kolei przestępstwo naruszenia korespondencji znalazło się w Rozdziale XXXVII („Naruszenie tajemnicy”) w art. 253 KK z 1932 r., w którym to rozdziale penalizowano jeszcze w art. 254 naruszenie tajemnicy zawodowej. Kodeks stał na stanowisku, iż naruszenie tajemnicy ma być chronione nie dlatego, że zdradzenie jej jest naruszeniem szczególnego obowiązku, lecz dlatego, iż jest bezprawnym wkroczeniem w sferę wolności człowieka, polegającej na swobodnym dysponowaniu swoimi dobrami niematerialnymi, do których należy również decyzja ujawniania lub nieujawniania okoliczności dotyczących prywatnego życia człowieka⁵. „Jak ściany domu chronią obywatela od natręctw innych i osoba, która wbrew woli uprawnionego wkracza do jego mieszkania, popełnia przestępstwo przeciwko wolności, tak podobne przestępstwo popełnia ten, kto bezprawnie wkracza w zamkniętą sferę osobistego życia obywatela, chronioną prawem tajemnicy prywatnej”⁶. Widzimy więc, że mimo umieszczenia przestępstwa naruszenia tajemnicy poza rozdziałem przestępstw przeciwko wolności, to sama Komisja Kodyfikacyjna podkreślała łączność, jaka istnieje między tym przestępstwem a naruszeniem miru domowego, a tym samym łączność z innymi przestępstwami przeciwko wolności.

W projekcie KK z 1956 r. przestępstwa przeciwko wolności (wraz z przestępstwami przeciwko godności) znalazły się w Części 2 Rozdziału XVI zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko obywatelowi i jego prawom”. Cały Rozdział XVI składał się z ośmiu części i liczył w sumie 59 artykułów. W części drugiej tego Rozdziału („Przestępstwa

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Makarewicz, Komentarz KK, 1932, s. 298.

⁵ Komisja, s. 203–204.

⁶ Tamże.

przeciwko wolności i godności”) znalazły się następujące przepęstwa: pozbawienie wolności (art. 140), groźba (art. 141), zmuszanie (art. 142), naruszenie miru domowego (art. 143), zgwałcenie oraz czyn nierządny z osobą niepoczytalną (art. 144), czyn nierządny z nadużyciem zależności (art. 145), stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo (art. 146), rozpowszechnianie pornografii (art. 147), naruszenie nietykalności cielesnej (art. 148), naruszenie tajemnicy korespondencji (art. 149), oszczerstwo (art. 150), zniewaga (art. 151). Widać więc w projekcie z 1956 r. wyraźne odejście od jednolitej koncepcji ochrony wolności przedstawionej w Kodeksie karnym z 1932 r. i przemieszanie w tym podrozdziale trzech płaszczyzn: wolności, czci oraz obyczajności.

5 Z kolei projekt z 1963 r. w Rozdziale XXIV zatytułowanym „Przepęstwa przeciwko wolności i godności człowieka” zawarł następujące przepęstwa: pozbawienie wolności (art. 258), groźba (art. 259 – znacznie rozbudowana w stosunku do art. 250 KK z 1932 r.), zmuszanie (art. 260), naruszenie miru domowego (art. 261 – powiększone do 5 paragrafów), naruszenie tajemnicy korespondencji (art. 262 – także rozbudowane do 5 paragrafów), utrwalenie na taśmie lub płycie wypowiedzi innej osoby bez jej zgody (art. 263), rozpowszechnianie podobizny innej osoby bez jej zgody (art. 264), ujawnienie tajemnicy osobistej (art. 265), dokonanie zabiegu leczniczego bez zgody osoby uprawnionej (art. 266), przywłaszczenie cudzego autorstwa (art. 267), nadużycie stanowisk na szkodę innej osoby z powodu krytyki podjętej przez nią (art. 268), zniesławienie (rozbudowane do 8 paragrafów w dwóch artykułach – art. 269 i 270), obraza (art. 271), naruszenie nietykalności cielesnej (art. 272), stosunek płciowy z osobą, która nie ukończyła 15 lat lub z osobą niepoczytalną (art. 273), zgwałcenie (art. 274), nadużycie stosunku zależności (art. 275), stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo (art. 276), wywiezienie z kraju innej osoby w celu przeznaczenia jej do uprawiania prostytucji (art. 277), typ kwalifikowany w stosunku do przepęstw określonych w art. 276 i 277 (art. 278), czyn nierządny w miejscu publicznym (art. 279), rozpowszechnianie pornografii (art. 280). W projekcie tym razi przede wszystkim nadmierna kazuistyka, a jeśli chodzi o grupę przepęstw przeciwko wolności, to projekt z 1963 r. również zdecydowanie odchodzi od koncepcji KK z 1932 r., ujmując pojęcie wolności zbyt szeroko i niejednoznacznie.

6 Projekt z 1968 r. (który z niewielkimi zmianami stał się KK z 1969 r.) w Rozdziale XXIII („Przepęstwa przeciwko wolności”) zawierał 8 typów przepęstw: pozbawienie wolności (art. 171), groźba (art. 172), przymus (art. 173), zgwałcenie (art. 174), obcowanie płciowe z osobą niepoczytalną (art. 175), nadużycie stosunku zależności (art. 176), naruszenie miru domowego (art. 177), naruszenie tajemnicy korespondencji. Zrezygnowano z umieszczenia w części szczególnej przepisu o oddaniu człowieka we władztwo innego państwa (art. 248 § 2 KK z 1932 r.) oraz o oddaniu w stan niewolnictwa i handlu niewolnikami (art. 249 KK z 1932 r.), czyli tzw. przepęstw konwencyjnych, które zostały umieszczone w przepisach wprowadzających Kodeks karny. W zasadzie wszystkie powyższe rozwiązania zostały przeniesione do KK z 1969 r., przy czym została zmieniona numeracja; Rozdział XXII „Przepęstwa przeciwko wolności” zawierał art. 165–172. Niestety, wprowadzono pewną niewłaściwą zmianę i w miejsce pojęcia „obcowanie płciowe” powrócono do powszechnie krytykowanego określenia „czyn nierządny”, łączącego się pojęciowo z zagadnieniem prostytucji.

Widać więc, że spośród ośmiu przestępstw umieszczonych w Rozdziale XXII KK z 1969 r. („Przestępstwa przeciwko wolności”) trzy z nich mają charakter tzw. przestępstw seksualnych (art. 168, 169, 170). W KK z 1932 r. przestępstwa te były zawarte w Rozdziale XXXII zatytułowanym „Nierząd”. Niestety, pod wpływem lansowanej swego czasu tezy o wolności jako przedmiocie ochrony przestępstwa zgwałcenia, nastąpiło w KK z 1969 r. rozbitcie jednolitej grupy przestępstw seksualnych na dwie części, które umieszczono w dwóch różnych rozdziałach (tzn. w Rozdziale XXII – „Przestępstwa przeciwko wolności” i XXIII – „Przestępstwa przeciwko obyczajności”). Trzeba przyznać, iż koncepcja ta miała swoich zwolenników, jak i przeciwników (a według mnie była jednak chybiona)⁷. Wręcz paradoksalne było przyjmowanie podobieństwa np. przestępstwa zgwałcenia i naruszenia tajemnicy korespondencji, oczywiście w aspekcie przedmiotowym, a taka niestety była konsekwencja ujmowania tych przestępstw pod wspólnym hasłem przestępstw przeciwko wolności⁸.

Należy zatem stwierdzić, iż patrząc na ewolucję ujmowania przestępstw przeciwko wolności w polskim prawie karnym, począwszy od 1932 r., rozwiązanie prawne przyjęte w KK z 1969 r. stanowiło zdecydowany krok wstecz, w stosunku do stanu prawnego określonego w poprzednim Kodeksie karnym. Stąd też w doktrynie podnoszone były postulaty istotnej modyfikacji konstrukcji rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko wolności⁹. Taka modyfikacja nastąpiła na gruncie Kodeksu karnego z 1997 r. w rozdziale XXIII („Przestępstwa przeciwko wolności”) znalazło się jedynie 5 przestępstw: bezprawne pozbawienie wolności (art. 189 KK), groźba (art. 190 KK), zmuszanie (art. 191 KK), zabieg leczniczy bez zgody pacjenta (art. 192 KK), naruszenie miru domowego (art. 193 KK). Znalazły się w nim zatem czyny, w przypadku których wolność (fizyczna lub moralna) stanowi dobro dominujące i nie może być uznawana za uzupełnienie czy element składowy innego naruszonego dobra.

Na skutek dokonanych w ostatnim czasie nowelizacji KK w Rozdziale XXIII znalazło się pięć kolejnych przestępstw:

- 1) utrwalanie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej albo rozpowszechnianie takich treści (art. 191a KK)¹⁰;
- 2) handel ludźmi (art. 189a KK)¹¹;

⁷ Zwolennikiem tej koncepcji był *L. Falandysz*, w: *Prawo karne*, pod red. *L. Lerneli, A. Krukowskiego*, Warszawa 1969, s. 56. Przeciwnikami zaś byli m.in. *K. Daszkiewicz-Paluszyńska*, *Uwagi o przestępstwach przeciwko wolności i godności człowieka w projekcie k.k.*, NP 1963, Nr 6, s. 674; *taż*, *Przestępstwa seksualne w świetle k.k. i medycyny sądowej*, Prob. Krym. 1956, Nr 4, s. 27; *M. Filar*, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Toruń 1974, s. 58–59; *M. Mozgawa*, *Zmiany w ujmowaniu przestępstw przeciwko wolności w polskim prawie karnym*, w: *Problemy ewolucji prawa karnego*, pod red. *T. Bojarskiego*, Lublin 1990, s. 97.

⁸ Zwracał na to uwagę również *M. Filar*, *Przestępstwo zgwałcenia*, s. 58.

⁹ Por. na ten temat *M. Mozgawa*, *Zmiany*, s. 98.

¹⁰ Przepis ten został wprowadzony na mocy ustawy z 5.11.2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589 ze zm.).

¹¹ Przepisy te zostały umieszczone w Rozdz. XXIII KK w wyniku nowelizacji dokonanej ustawą z 20.5.2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 98, poz. 626). Poprzednio odpowiednik art. 189a § 1 znajdował się w art. 253 § 1 (w Rozdz. XXXII „Przestępstwa przeciwko porządkowi publiczności”), choć miał nieco inne brzmienie („Kto uprawia handel ludźmi nawet za ich zgodą...”).

- 3) uporczywe nękanie – *stalking* (art. 190a § 1 KK);
- 4) podszywanie się (art. 190a § 2 KK)¹²;
- 5) zmuszanie przy użyciu przemocy pośredniej (art. 191 § 1a KK)¹³.

10 O ile nie można mieć zastrzeżeń odnośnie do umieszczenia w grupie przęstw przeciwko wolności handlu ludźmi, o tyle poważne wątpliwości może budzić umieszczenie w Rozdziale XXIII przęstwa z art. 191a. Trudno jest zrozumieć taką decyzję ustawodawcy, bowiem nie widać związku tego przęstwa z innymi znajdującymi się w tym rozdziale Kodeksu karnego. Poprzez umieszczenie art. 191a w Rozdziale XXIII przełamano jego spójność wewnętrzną. Wydaje się, że trafniejszym rozwiązaniem byłoby umieszczenie tego przęstwa w Rozdziale XXV („Przęstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności”) bowiem można bronić poglądu, że dobrem chronionym jest tu obyczajność (choć przede wszystkim intymność i prywatność człowieka).

§ 10. Bezprawne pozbawienie wolności (art. 189 KK)

I. Rys historyczny

- 11 Jak zauważa się w doktrynie, pozbawienie wolności lub pokrewne formy tego zachowania znajdują swoje odbicie już w najstarszych źródłach prawnych¹⁴. Analiza owych norm prawnych pozwala na zorientowanie się, w jakim stopniu – w różnych okresach naszych dziejów – koncepcja ochrony wolności zależna była od kontekstu zmieniających się warunków społecznych. Wiele dawnych aktów prawnych mówiło o ochronie wolności człowieka, ale – z drugiej strony – nawet w niedalekiej przeszłości chroniona była wolność jedynie określonej grupy ludzi (tzw. wolnych obywateli), przy jednoczesnej akceptacji istnienia wielu ograniczeń wolności znacznej części społeczeństwa (niewolnicy, chłopci pańszczyźniani, poddani, pachółkowie)¹⁵.
- 12 Według *G. Simsona* i *F. Geerdsa*, pierwotnie w prawie rzymskim nie istniał żaden ogólny typ bezprawnego pozbawienia wolności, albowiem wolność osobista, nietykalność cielesna oraz godność były chronione w drodze skargi o obelgę (*iniuria*)¹⁶. Po raz pierwszy (według cytowanych autorów), w ostatnim stuleciu przed naszą erą zaczęły się niejako „wyłaniać” z *crimina vis* przypadki pozbawienia wolności (a szczególnie zamknięcia)¹⁷.

¹² Przepis art. 190a został dodany przez art. 1 pkt 2 ustawy z 25.2.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny (Dz.U. Nr 72, poz. 381), która weszła w życie 6.6.2011 r.

¹³ Przepis art. 191 § 1a został dodany przez art. 1 pkt 1 ustawy z 10.9.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Prawo budowlane oraz ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2015 r. poz. 1549), która weszła w życie 7.1.2016 r.

¹⁴ Por. bliżej na ten temat *G. Simson, F. Geerds*, Straftaten gegen die Person und Sittlichkeitsdelikte in rechtsvergleichender Sicht, München 1969, s. 218.

¹⁵ Por. *G. Simson, F. Geerds*, Straftaten, s. 218–219.

¹⁶ Na temat *iniurii* por. bliżej *M. Kuryłowicz*, Paul. D. 47, 10, 26 i obyczajowo-prawne zagadnienia rzymskiej *iniurii*, AUMCS 1984, Nr XXXI, Sectio G, s. 275–285 oraz *G. Polay*, *Iniuria* types in Roman Law, Budapest 1986.

¹⁷ Por. *G. Simson, F. Geerds*, Straftaten, s. 219.

W germańskim prawie szczepowym znane było pojęcie zamknięcia i bezprawne spętania (*Fesselung*). W prawie południowo-germańskim czyny te traktowane były bardziej jako zachowania stanowiące obrazę, niż skierowane przeciwko wolności człowieka¹⁸. W prawie północno-germańskim natomiast wyróżniano związanie (*Binden*) i spętanie (*Fesselung*), koncentrowano jednak uwagę jedynie na czynach szczególnie ciężkich (porównywalnych do niebezpiecznych przestępstw z użyciem przemocy). Według *F. Geerds*, spętanie i niektóre formy zamknięcia są prototypami współczesnego pozbawienia wolności (spenalizowanymi w § 239 niemieckiego StGB).

Również w polskiej doktrynie pojawiają się głosy negujące słuszność utrzymującego się do niedawna przekonania, że rozwój gwarancji wolności osobistej w Europie należy łączyć dopiero z nowożytnym ruchem konstytucyjnym (zapoczątkowanym przez francuską Deklarację Praw Człowieka i Obywatela czy też konstytucję wolnych stanów amerykańskich)¹⁹. Dokonana przez *M.L. Klementowskiego* analiza źródeł [od szczepowych praw germańskich i frankońskich – od V w., aktów prawnych władców anglosaskich (od VII w.), dokumentów lokacyjnych i przywilejów wczesnego osadnictwa w Hiszpanii, Flandrii, Francji, Anglii i Niemiec, praw miejskich i przywilejów stanowych w Anglii (Wielka Karta Wolności z 1215 r.), Węgier (Złota Bulla z 1222 r.), Hiszpanii (*Justicia Mayor* z 1256 r.), Polski (przywileje jedleńsko-krakowskie *W. Jagiełły* z 1430–1433 r.), a także statutów miast włoskich (od XII do XVI w.)], wskazuje na istotną ewolucję form ochrony wolności osobistej (a w jej ramach również wolności fizycznej)²⁰. I tak, o ile pierwsze stadium ogranicza się do zakazów bezprawnego związania czy uwięzienia człowieka wolnego (bądź też uprowadzenia człowieka wolnego i sprzedania go w niewolę), to kolejne zasady – ukształtowane z upływem lat – mają charakter zdecydowanie bardziej nowożytny (zakaz uwięzienia przed wydaniem wyroku, pod warunkiem złożenia kaucji, uzyskania poręczenia lub posiadania majątku). Od XIII w. istnieje bezwarunkowy zakaz uwięzienia osób jeszcze nieosądzonych (*neminem captivabimus nisi iure victum*), który został określony w Wielkiej Karcie Wolności (z 1215 r.), Złotej Bulli (z 1222 r.), przywilejach jedleńsko-krakowskich (z 1430–1433 r.), statutach miejskich miast włoskich (Udine z XIV w., Turynu z 1360 r.)²¹. Z drugiej strony, co należy podkreślić, taka ochrona wolności przysługiwała nie wszystkim obywatelom. Wspomniane już przywileje *W. Jagiełły* (z 1430–1433 r.) stanowiły, że niemożność uwięzienia (czy ukarania) bez wyroku sądowego odnosi się jedynie do osiadłego szlachcica. Jak podkreśla *A. Zdrójkowski*, od końca XVI w. (od 1588 r.) bezprawne uwięzienie szlachcica przez innego szlachcica pociągało za sobą konieczność zapłaty 120 grzywien, odsiedzenie jednego roku wieży dolnej, a także karę uwięzienia w rozmiarze trzy razy dłuższym niż okres bezprawnego pozbawienia wolności

¹⁸ O tych zagadnieniach por. bliżej *F. Geerds*, Zur Kriminologie der Freiheitsdelikte, Taschenbuch für Kriminalisten, Band 17, 1967, s. 21–22 oraz *G. Simson, F. Geerds*, Straftaten, s. 219.

¹⁹ Por. bliżej o tych kwestiach *M.L. Klementowski*, U źródeł gwarancji wolności osobistej w średniowiecznych prawach europejskich, w: Państwo. Ustrój. Konstytucja, Lublin 1991, s. 155; *R. Bartel*, Ochrona wolności osobistej na tle rozwoju państwowości anglosaskiej Brytanii (do roku 1066), Kraków 1965; *I. Malinowska-Kwiatkowska*, Gwarancje wolności w ustawodawstwie średniowiecznych miast włoskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1980.

²⁰ *M.L. Klementowski*, U źródeł, s. 154–155.

²¹ Por. na ten temat *M. Klementowski*, U źródeł, s. 155.

(za które sprawca został ukarany)²². W sytuacji gdy szlachcic został pozbawiony wolności przez osobę niebędącą szlachcicem, kara była znacznie surowsza (z reguły była to kara śmierci). Jest rzeczą charakterystyczną, że dopiero prawo o miastach królewskich z 18.4.1871 r. (art. II, 1–o) rozciągnęło zasadę *neminem captivabimus* na mieszczan – „z wyjątkiem podstępnych bankrutów, kaucji dostatecznej ze sobą u sądu nie stawiających i na gorącym uczynku złapanych”²³. Konstytucja z 1807 r., nadana Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona, dokonała zrównania wszystkich obywateli wobec prawa, a w art. 4 nadała również wolność chłopom. Wcześniej chłopci podlegali władzy dominalnej pana, a zatem mogli być przez niego uwięzieni i ukarani. Powszechne prawo kryminalne dla państw pruskich (Landrecht pruski z 1794 r.) poświęcało przestępstwom przeciwko wolności cały rozdział (Rozdział XIII „O obrażeniach wolności”), w którym w § 1073–1104 spenalizowano (w dość kazuistyczny sposób) cały szereg zachowań związanych z zamachami na wolność człowieka. Kodeks karzący Królestwa Polskiego (z 1818 r.) przewidywał w art. 274 i 275 przestępstwa samowolnego zatrzymania, zaś w art. 1027–1032 Kodeksu kar głównych i poprawczych (z 1847 r.) spenalizowano zachowanie polegające na bezprawnym zatrzymaniu lub uwięzieniu.

- 15 Wszystkie ustawy karne państw zaborczych obowiązujące w Polsce, po odzyskaniu niepodległości (do czasu wejścia w życie Kodeksu karnego z 1932 r.) znały stan faktyczny polegający na pozbawieniu wolności, dając bardzo zbliżone określenie istoty działania przestępnego: „pozbawienie wolności osobistej lub zamknięcie” (art. 498 rosyjskiego kodeksu z 1903 r.), „kto (...) człowieka zamyka lub w inny sposób pozbawia wolności osobistej” (§ 239 niemieckiego StGB z 1871 r.), „kto (...) człowieka w zamknięciu trzyma lub jakimkolwiek sposobem przeszkadza mu w używaniu wolności osobistej” (§ 93 ustawy karnej austriackiej z 1852 r.)²⁴. Powyższe ustawy uwzględniają jako okoliczność kwalifikującą dłuższe trwanie pozbawienia wolności, określając go jako 7 dni (art. 498 ust. 2 rosyjskiego KK, § 239 ust. 2 StGB), zaś austriacka ustawa karna na 3 dni (§ 94), w bardzo istotny sposób zaostrzając w tych przypadkach karę. Rosyjski KK w formie dość kazuistycznej określa jeszcze inne typy kwalifikowane (według schematu zastosowanego w tym kodeksie przy uszkodzeniach ciała czy gwałcie na osobie), uważając za powód surowszej odpowiedzialności przedmiot czynności wykonawczej przestępstwa (pozbawienie wolności matki, ojca ślubnego lub innego krewnego wstępnego, osoby urzędowej w związku z wykonywaniem przez nią obowiązków

²² A. Zdrójkowski, w: Historia państwa i prawa Polski, t. 2, pod red. J. Bardacha, Warszawa 1971, s. 336.

²³ Charakterystyczne jest również sformułowanie Komisji Policji z 1792 r., która to rozciągnęła prawo *neminem captivabimus* na ludność żydowską: „Gdy Rządowa Konstytucja prawa *neminem captivabimus nisi iure victum*, moc onego dobroczynnego do osób stanu miejskiego rozciągnęła i wszystkich w powszechności ludzi w miastach Wolnej Rzplitej posesje swoje mających tymże zaszczyliła przywilejem, deklaruje więc komisja, iż osoby żydowskiej obojej płci chyba *in ruenti crimine* pojmane, inaczej do więzienia wtrącone lub smagane być nie powinny, lecz za przestępstwa swoje, powszechnym z innymi obywatelami zwyczajnym prawa procesu ulegać mają karom”. Cyt. za Z. Leśnodorski, w: Historia, pod red. J. Bardacha, s. 528. Por. również M. Mikołajczyk, Z badań nad zagadnieniami nietykalności osobistej w okresie Sejmu Czteroletniego, PNUŚ 1988, Nr 950, s. 1542 i n.; *tenże*, Podstawowe gwarancje praw oskarżonego w procesie karnym po Konstytucji 3 maja, PNUŚ 1989, Nr 1024, s. 87 i n.

²⁴ Bliżej o tych kwestiach por. W. Makowski, Prawo karne. O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Warszawa 1924, s. 323 i n.; E. Krzymuski, Wykład prawa karnego (ze stanowiska nauki i prawa austriackiego), t. 2, Kraków 1902, s. 285–288.

służbowych, posterunku warty wojskowej) albo sposób działania (jeżeli pozbawienie wolności groziło życiu lub było połączone ze szczególnym cierpieniem, jeżeli zdrową osobę zatrzymano w szpitalu dla chorych umysłowo, albo w domu rozpusty zatrzymano kobietę niebędącą zarejestrowaną prostytutką)²⁵. Nie wszystkie z tych okoliczności kwalifikujących zostały uwzględnione w dwóch pozostałych kodeksach: StGB mówił tylko o „sposobie obchodzenia się” z pozbawionym wolności (w dwóch stopniach – jeżeli sprawca spowoduje ciężkie uszkodzenie cieleśne albo jeśli spowoduje śmierć), zaś ustawa karna austriacka jako okoliczności kwalifikujące wymienia szkodę jaką poniósł zatrzymany (nie precyzując jednak o jaką szkodę chodzi) oraz udręczenia, jakich ofiara doznawała oprócz pozbawienia wolności.

Kodeks karny z 1932 r. ujmował w art. 248 bezprawne pozbawienie wolności w sposób zbliżony do obecnie obowiązującej konstrukcji przepisu art. 189 KK. W art. 248 § 2 występowały jednak cztery okoliczności kwalifikujące – poza długością czasu trwania pozbawienia wolności (14 dni) i szczególnym udręczeniem występowały jeszcze „inne szczególnie ciężkie przypadki” oraz „oddanie we władztwo innego państwa”. W KK z 1969 r. przyjęto (w zasadzie) rozwiązania KK z 1932 r.; jedyna różnica polegała na tym, iż zrezygnowano w typie kwalifikowanym z okoliczności w postaci oddania we władztwo innego państwa.

Na gruncie KK z 1997 r. bez zmian pozostała konstrukcja typu podstawowego (art. 189 § 1), zaś typ kwalifikowany uzyskał następujące brzmienie: „Jeżeli pozbawienie wolności trwało dłużej niż 7 dni lub łączyło się ze szczególnym udręczeniem, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”. Przyjęcie typu kwalifikowanego, w przypadku gdy pozbawienie wolności trwało dłużej niż 7 dni (tak jak jest to np. w niemieckim StGB – § 239) należy rozumieć jako chęć podkreślenia szczególnego znaczenia jakie ma wolność człowieka jako dobro prawne. Co do rezygnacji w typie kwalifikowanym z określenia „inne szczególnie ciężki wypadek”, to również należy ocenić tę zmianę pozytywnie. Jak wykazały wyniki badań empirycznych w praktyce nie zdarzały się przypadki kwalifikacji z art. 165 § 2 KK z 1969 r. w aspekcie „innego szczególnie ciężkiego wypadku”²⁶, a wystarczającą podstawą do właściwej oceny prawnokarnej czynu zawsze był element „szczególnego udręczenia”. Wobec powyższego nie było zasadne dalsze utrzymywanie nadmiernie rozbudowanych znamion kwalifikujących. Ostatnia (jak dotąd) zmiana miała miejsce w 2009 r. Ustawą z 17.12.2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego²⁷ zmieniono brzmienie art. 189 § 2 KK, nadając mu treść: „Jeżeli pozbawienie wolności trwało dłużej niż 7 dni, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10” oraz dodano § 3 w brzmieniu: „Jeżeli pozbawienie wolności, o którym mowa w § 1 lub 2, łączyło się ze szczególnym udręczeniem, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”.

²⁵ Por. na ten temat *W. Makowski*, Kodeks karny obowiązujący tymczasowo w Rzeczypospolitej Polskiej na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego, t. 3, Warszawa 1922, s. 146 i n.

²⁶ *M. Mozgawa*, Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.), Lublin 1994, s. 59.

²⁷ Dz.U. z 2009 r. Nr 7, poz. 46.